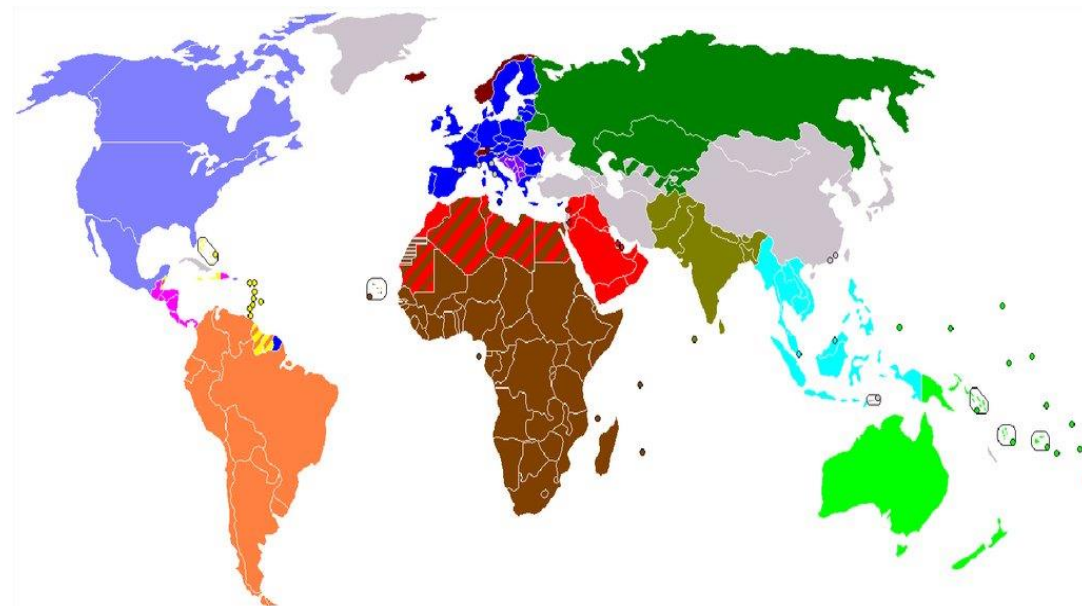

4-MAVZU. JAHON IQTISODIYO TI RESURSLARI

1. Inson kapitali
2. Tabiiy resurslar
3. Real va moliyaviy kapital

TIQXMMI

*Milliy tadqiqot universiteti Iqtisodiyot kafedrasida dotsenti
Saidova Madina Xamidovna*

Regional trade blocs: European Union (EU) African Union (AU) Union of South American Nations (USAN) Caribbean Community (CARICOM) Central American Integration System (SICA) Arab League (AL) European Free Trade Association (EFTA) Eurasian Economic Community (EAEC) Association of Southeast Asian Nations (ASEAN) Central European Free Trade Agreement (CEFTA) North American Free Trade Agreement (NAFTA) South Asian Association for Regional Cooperation (SAARC) Pacific Islands Forum (PIF)

1. INSON KAPITALI

Shaxsiy farovonlik ham, umuman iqtisodiyotning gullab-yashnashi ham inson kapitaliga bog'liq.

Har qanday resurs kabi inson kapitali ham ortishi yoki qadrsizlanishi mumkin.

Jahon banki ta'rifiga ko'ra, inson kapitali insonlar o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish va jamiyat uchun foydali bo'lish imkonini beruvchi, hayot davomida sarmoya kiritadigan va to'playdigan bilim, ko'nikma va sog'liqni o'z ichiga oladi.

Oziqlanishni yaxshilash, sog'liqni saqlash, sifatli ta'lim olish, malaka oshirish va yuqori malakali ish o'rinlarini yaratishga yo'naltirilgan investitsiyalar inson kapitalini rivojlantirishga hissa qo'shadi va bu rivojlanish qashshoqlikka barham berish hamda yanada yaxlit va adolatli jamiyatlar barpo etishning asosiy shartidir, deya tushuntirdi Jahon taraqqiyot banki.

Jahon taraqqiyot banki inson kapitaliga investitsiyalar sifatini oshirish va yaxshilashga qaratilgan "Human Capital Project" ning global tashabbuskoridir.

Olimlar asarlarida inson kapitali nazariyasi

18-asrda inson kapitalining ahamiyati haqida. "Xalqlar boyligining tabiati va sabablarini o'rganish" asarida *Adam Smit* yozgan edi: uning fikricha, asosiy kapital nafaqat mashina va mehnat asboblari, foydali binolar va erdan, balki "barcha aholi yoki jamiyat a'zolarining "sotib olingan va foydali qobiliyatlaridan ham iborat.

Bu qobiliyatlar nafaqat ularni egallagan shaxsga tegishlidir, balki ayni paytda shaxs mansub bo'lgan butun jamiyat boyligining bir qismiga aylanishidir. "Ishchining katta epchilligi va mahoratini mehnatni qisqartiruvchi yoki yengillashtiradi, bunga garchi ma'lum xarajatlar talab qilinsa-da, bu harajatlar foyda bilan birga qoplanadigan ishlab chiqarish mashinalari va asboblari bilan bir xil nuqtai nazardan ko'rib chiqish mumkin", deb xulosa qildi Smit.

Inson kapitaliga sarf-xarajatlar ko'proq kelajakdagi foydani oshirish uchun sarmoya sifatida ko'rib chiqilishi kerakligini iqtisodchi *Artur Sesil Pigu* 1928 yilda "Davlat moliyasini o'rganish" asarida yozgan. Odatda, investitsiyalar har doim kelajakda iste'mol xarajatsiz daromad keltiradi deb taxmin qilingan, lekin bu yondashuvni *Pigu* noto'g'ri, deb hisoblagan.

Iste'mol xarajatlari - oziq-ovqat, kiyim-kechak va uy-joy kabi ma'lum xarajatlar "inson qurolining" samaradorligini oshiradi, xuddi oddiy ma'noda investitsiyalar mexanik asboblarning samaradorligini oshirgan kabi va shuning uchun ham kelajakdagi daromadlarni i shaklanishiga yordam beradi.

Inson kapitali inqilobi, Bekker ishidan tashqari, *Teodor Shults* (iqtisodiyot bo'yicha Nobel mukofoti sovrindori) va mehnat iqtisodiyoti asoschilaridan biri *Yakob Mintserning* tadqiqotlariga asoslandi.

1950-1960 yillarda, iqtisodchilar mehnat bozoriga yangicha nazar tashlagani sababli inson kapitalini tadqiq qilishda inqilob yuz berdi, deb yozadi inqilob hammualliflaridan biri *Gari Bekker*.

Daromadlardagi farqlar, birinchi navbatda, ishchilar "yaxshi" yoki "yomon" ishlarni bajarayotganini aks ettiradi deb taxmin qilish o'rniga, inson kapitali yondashuvi daromadlar birinchi navbatda ishchilarning o'z malakalari va bilimlariga qancha sarmoya kiritganligini o'lchaydi, deb faraz qildi.

Ushbu fikrga ko'ra, daromad ta'lim va o'qitishga qo'yilgan mablag'lar miqdori bilan ortadi. Ushbu talqinda "yaxshi ish o'rinlari" inson kapitaliga katta miqdorda sarmoya kiritgan ishchilar tomonidan to'ldiriladigan ishlardir, deb tushuntirdi Bekker.

Shunday qilib, Shultsning inson kapitali haqidagi ishidan oldin, iqtisodiy rivojlanish adabiyotlarida asosiy e'tibor jismoniy kapitalni to'plashga qaratilgan edi.

Biroq, Shults tadqiqot e'tiborini ko'nikma va bilimlarga sarmoya kiritishga qaratdi, chunki uning fikricha, ular iqtisodiy rivojlanish uchun juda muhim edi.

Ta'lim nafaqat odamlarning madaniy rivojlanishiga xizmat qiladi, ularni barkamol va mas'uliyatli fuqarolar qiladi, ularga mavjud qadriyatlarni ro'yobga chiqarishga va o'z hayotini baholashga yordam beradi, Shultsning fikricha, ta'lim odamlarning ishlash va shaxsiy ishlarini boshqarishda foydalanadigan qobiliyatlarini ham yaxshilashi mumkin — va bunday yaxshilanishlar milliy daromadni oshirishga yordam beradi.

Zamonaviy iqtisodiy tizimning eng o'ziga xos xususiyati bu inson kapitalining o'sishidir, chunki odamlarga katta sarmoya kiritmasdan muvaffaqiyatli qishloq xo'jaligi va rivojlangan sanoatga ega bo'lish mumkin emas, ta'kidladi Shults.

Inson kapitali kontseptsiyasi marksistik "sinfiy kurash" ning muvaffaqiyatsizligini va kapitalning marksistik tushunchasini faqat "pul ishlab chiqaradigan pul" deb bilvosita tushuntirdi: ishchilar ham kapitalistlardir, lekin ular korporatsiyalarning bir qismiga egalik qilgani uchun emas, balki ko'nikmalarga va iqtisodiy ahamiyatli bo'lgan bilimlar ega bo'lganlari uchun.

Bu bilim va ko'nikma ko'p jihatdan investitsiyalar mahsuli bo'lib, texnologik jihatdan rivojlangan mamlakatlarning ishlab chiqarish ustunligini tushuntiradi, deb ta'kidladi Shults: inson kapitali o'smagan holda, iqtisodiyotda faqat og'ir qo'l mehnati va qashshoqlik bo'lar edi, mulkdan daromad oladiganlar bundan mustasno.

Shaxsiy inson kapitalining to'planishi individual iqtisodiy o'sishga (daromadning o'sishiga) olib kelganidek, xuddi shu narsa tegishli ijtimoiy yoki milliy agregatlar bilan sodir bo'ladi, deb yozgan *Mintzer*.

U inson kapitalining o'sishi iqtisodiy o'sishning ham sharti, ham natijasi ekanligini ta'kidlaydi.

Inson kapitali nafaqat mavjud bilimlarni uzatishni, balki innovatsiyalar va texnik o'zgarishlar manbai bo'lib xizmat qiladigan, ishlab chiqarishning barcha omillarini harakatga keltiradigan va jahon iqtisodiy o'sishini ta'minlaydigan yangi bilimlarni shakllantirishni ham o'z ichiga oladi.

Mintzer, shuningdek, ish haqining olingan ma'lumot va ish tajribasiga bog'liqligini tahlil qildi - bu munosabat shuni ko'rsatadiki, yoshligida odam daromadini (ish haqini) oshirishga yordam beradigan bilimlarni to'playdi, ammo nafaqaga yaqinlashganda, o'qitishga investitsiyalar kamayadi va ulardan keladigan daromad kamayadi.

$$\ln w = f(s, x) = \ln w_0 + \rho s + \beta_1 x + \beta_2 x^2$$

Ushbu tenglamada o'zgaruvchilar quyidagi ma'noga ega:

w — bu ish haqi

(w_0 — ma'lumotsiz va ish tajribasiga ega bo'lmagan shaxsning ish haqi);

s — ta'lim yillari soni;

x — yillik ish staji.

ρ va β_1, β_2 parametrlarini mos ravishda trening va tajriba hissasi sifatida talqin qilish mumkin.

Ta'lim davomiyligi va daromadning nisbiy darajasi o'rtasidagi bog'liqlikni aks ettiruvchi tenglama Mintzer nomi bilan atalgan va iqtisodiyotda eng ko'p ishlatiladiganlardan biriga aylandi.

Yuqorida muhokama qilingan inson kapitalining talqini asosida quyidagi xususiyatlarni aniqlash mumkin:

-zamonaviy sharoitda jamiyatning asosiy qadriyati va iqtisodiy oʻsishning asosiy sharti inson kapitali hisoblanadi;

-inson kapitalini shakllantirish shaxsning oʻzidan katta xarajatlarni talab qiladi;

-inson kapitali toʻplanishga intiladi;

-inson kapitali jismonan eskirishi, iqtisodiy jihatdan qiymatini oʻzgartirishi va qadrsizlanishi mumkin;

-inson kapitali likvidligi jihatidan jismoniy kapitaldan farq qiladi;

- inson kapitali oʻz egasidan ajralmaydi;

-inson kapitalidan foydalanish va toʻgʻridan-toʻgʻri daromad olish, shakllanish manbalaridan qatʼi nazar, shaxsning oʻzi tomonidan nazorat qilinadi.

O‘zbekiston Respublikasi Inson taraqqiyoti indeksida 0,727 indeks qiymati (maksimal indeks qiymati 1000 tadan) bilan 191 davlat orasida 101-o‘rinni egallab, 2020 yil hisobotiga nisbatan o‘z reytingini +5 pog‘onaga va indeks qiymati +0,07ga yaxshilagan.

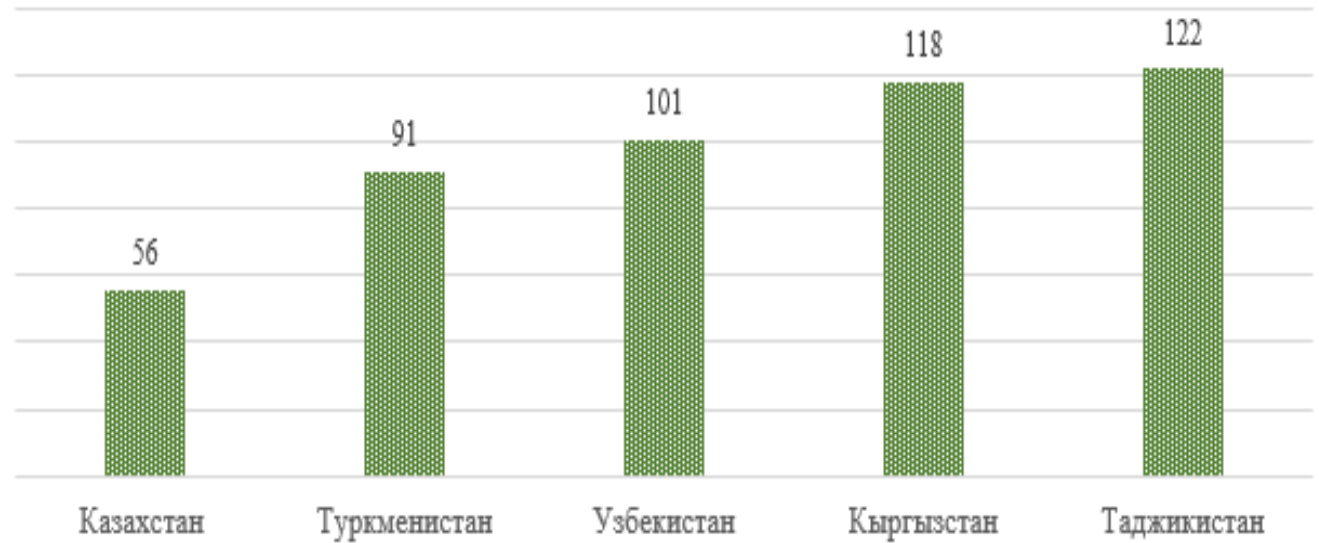
Quyida O‘zbekiston Respublikasining Inson taraqqiyoti indeksi bo‘yicha qiyosiy natijalari keltirilgan:

Indikator nomi	2020	2022	Farq (+, -)
Tug'ilganda kutilayotgan umr ko'rish, yil	71,7	70,9	- 0,8
Kutilayotgan o'qish muddati, yil	12,1	12,5	+ 0,4
O'rtacha o'qish muddati, yil	11,8	11,9	+ 0,1
AQSH dollarida aholi jon boshiga yalpi milliy daromad	7142	7917	+ 779
Inson taraqqiyoti indeksi	0,72	0,727	+ 0,007
Inson taraqqiyoti indeksi reytingi	106	101	+ 5

Manba: <https://hdr.undp.org/system/files/documents/global-report-document/hdr2021-22overviewrupdf.pdf>

Markaziy Osiyo mamlakatlari orasida O‘zbekiston uchinchi o‘rinni egallab, Qozog‘iston (56-o‘rin) va Turkmaniston (91-o‘rin)dan ortda qolmoqda, bu esa 2022-2026-yillarda yangi O‘zbekistonni rivojlantirish strategiyasida nazarda tutilgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarni davom ettirish zarurligini ko‘rsatadi.

Рейтинг стран Центральной Азии по ИЧР

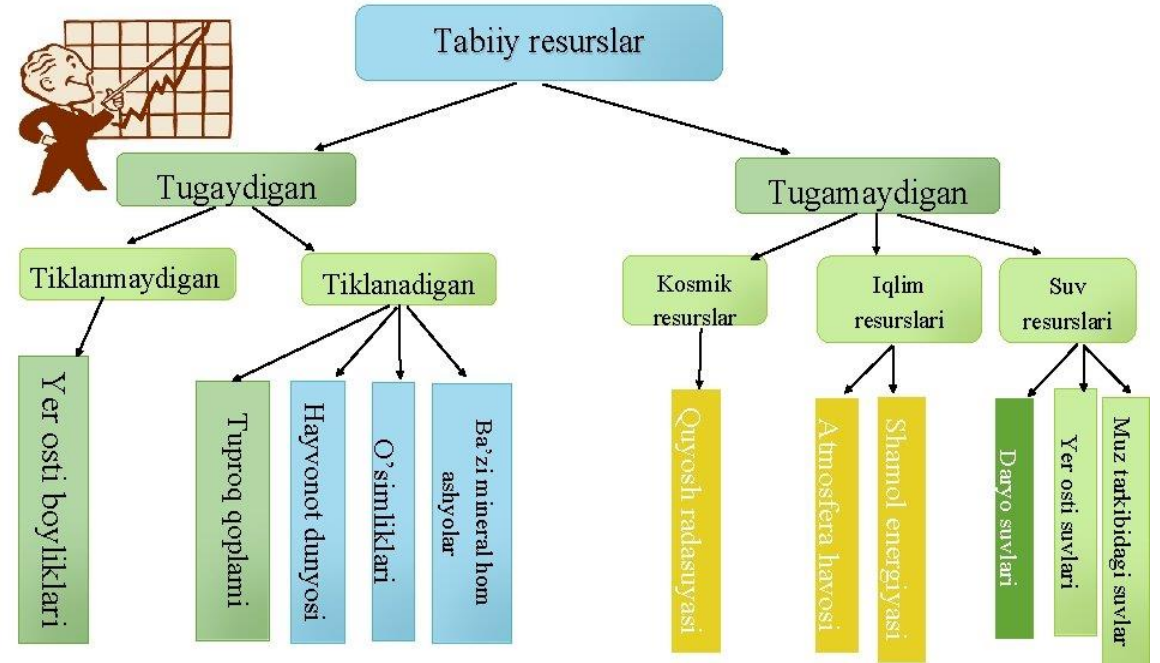

2. TABIIY RESURLAR

Tabiiy resurslar jamiyatning moddiy va madaniy ehtiyojlarini qondirish uchun ishlab chiqarish jarayonida foydalaniladigan tabiiy muhitning tarkibiy qismlaridir.

Tabiiy resurslar tabiiy kelib chiqishi jihatidan jismoniy, lekin ulardan foydalanish jarayonida ular iqtisodiy resursga aylanadi.

Tabiiy resurslar tugamaydigan (agroiqlim, geotermal, gidroenergetika) va tugaydiganlarga bo'linadi. O'z navbatida, tugaydigan resurslar qayta tiklanmaydigan (mineral) va qayta tiklanadigan (er, suv, biologik, rekreatsion) ga bo'linadi. Ushbu tasnifdan kelib chiqib, uni ishlab chiqish asosida ushbu darslikda tabiiy resurslarning quyidagi turlari ajratilgan: mineral (mineral resurslar), energetika, suv, biologik, yer, agroiqlim, rekreatsion.

Tabiiy resurslarni ko'rib chiqishda resurs taminotini baholash muhimdir, ya'ni, resurslarning tasdiqlangan zaxiralari va ulardan foydalanish hajmi o'rtasidagi bog'liqlik.

Qayta tiklanmaydigan resurslarning resurs taminoti ushbu resurslar hozirgi ishlab chiqarish darajasida davom etadigan yillar soni bilan baholanadi.

Qayta tiklanadigan resurslar uchun bu resurslarning aholi jon boshiga qiymati aniqlanadi.

Resurs mavjudligini hisoblash

$$R = \frac{\textit{Zahira}}{\textit{Ishlab chiqarish}} - \textit{yillar soni}$$

Aholi jon boshiga to'g'ri keladigan resurslar miqdori

$$R = \frac{\textit{Zahira}}{\textit{Aholi soni}} - \textit{jon boshiga resurslar miqdori}$$

Dunyodagi mineral resurslar

Mineral xom ashyoni geologik kelib chiqishi va maqsadiga ko'ra yoqilg'i, ruda, kimyoviy, qurilish va texnik turlarga bo'lish mumkin.

O'rganish darajasiga ko'ra foydali qazilmalar zaxiralari to'rt toifaga bo'linadi - kashf qilingan (sanoat) - A, B va C1 va dastlabki baholangan C2.

A toifasi (ishonchli zaxiralar) chuqur o'rganilgan va o'rganilgan foydali qazilmalarning chegaralarini aniq belgilab qo'ygan zaxiralarni o'z ichiga oladi; ushbu toifadagi zahiralarda sanoatni o'zlashtirish allaqachon olib borilmoqda va zaxiralarni baholashda ruxsat etilgan xatolik ularning hajmining 10% gacha.

B toifasi paydo bo'lishining asosiy xususiyatlarini aniqlash uchun batafsil o'rganilgan va o'rganilayotgan, ammo har bir turdagi fazoviy joylashuvni aniq aks ettirmagan va shu bilan birga ushbu toifadagi zaxiralarni o'z ichiga oladi. Hali ishlab chiqilgan yoki rivojlanishning dastlabki bosqichida va smetadagi ruxsat etilgan xato 15% dan oshmaydi.

C1 toifasiga qidiruv bosqichida bo'lgan yoki qidiruv ishlari olib borilgan va qisman baholangan zaxiralar kiradi va bu zaxiralarni baholashda ruxsat etilgan xatolik 25% dan oshmasligi kerak.

C2 toifadagi zahiralalar (potentsial) oldindan hisoblangan deb tasniflanadi, konlarning chegaralari aniqlanmagan, qidiruv ishlari faqat rejalashtirilgan va zaxiralar hajmini baholashda xatolik 50% ga etishi mumkin.

Yoqilg'i mineral resurslari

Yoqilg'i mineral xom ashyolari cho'kindi kelib chiqishi, shuning uchun ular notekis taqsimlanadi va platforma konstruktsiyalarining cho'kindi qoplamalari bilan chegaralanadi.

Yoqilg'i resurslari birinchi navbatda "katta uchlik" - neft, tabiiy gaz va ko'mirni o'z ichiga oladi, ular dunyo energiyasining 80% dan ortig'ini ishlab chiqaradi.

Mineral yoqilg'ining dunyodagi geologik zaxiralari taxminan 13 trillion tonnaga baholanadi, ya'ni. Insoniyatning mineral yoqilg'i bilan ta'minlanishi taxminan 1000 yil.

Bundan tashqari, ko'mir zahiralarning 60 foizini (kaloriyaviy qiymati bo'yicha), uglevodorod yoqilg'isi - 27 foizini tashkil qiladi. Shu bilan birga, birlamchi energiya manbalarini global iste'mol qilish strukturasi har xil: 2012 yilda ko'mir - taxminan 30%, neft - taxminan 33%, gaz - taxminan 24%.

Tasdiqlangan ko'mir zahiralari bo'yicha dunyoda birinchi o'rinni AQSh, neft zaxiralari bo'yicha - Venesuela va tabiiy gaz zaxiralari bo'yicha - Eron egallab, yaqinda Rossiyadan biroz o'zib ketdi.

Yoqilg'i resurslarining tasdiqlangan zaxiralari bo'yicha birinchi sakkizta mamlakat

Mamlakat	Ko'mir (mlrd. t)	Mamlakat	Neft (mlrd. barr.)	Mamlakat	Tabiiy gaz (trln. m3)
AQSh	237	Venesuela	298	Eron	34
Rossiya	157	Saudiya	268	Rossiya	33
Xitoy	115	Kanada	173	Qatar	21
Avstraliya	76	Eron	155	Turkmaniston	17
Hindiston	61	Iroq	141	AQSh	9
Germaniya	40	Kuveyt	104	Saudiya	8
Ukraina	34	BAA	98	Venesuela	5
Qozogiston	34	Rossiya	80	Nigeriya	5

Qimmatbaho mineral resurslarga 200 ga yaqin turdagi metallar, uglevodorodlar, minerallar, texnik va qurilish materiallari kiradi.

Keling, asosiy xom ashyo turlarini va ularni ishlab chiqarish bo'yicha etakchi mamlakatlarni ko'rib chiqaylik:

Jami ishlab chiqarilgan			
Temir (3000 million tonna)	Xitoy (1300 million tonna)	Avstraliya (525 million tonna)	Braziliya (375 million tonna)
Mis (15,5 million tonna)	Chili (5,55 million tonna)	Peru (1,19 million tonna)	AQSh (1,17 million tonna)
Alyuminiy (54 million tonna)	Xitoy (36,6 million tonna)	Rossiya (7,6 million tonna)	Kanada (4,5 million tonna)
Oltin (2812 tonna)	Xitoy (369 tonna)	Avstraliya (259 tonna)	AQSh (233 tonna)
Ko'mir (7100 million tonna)	Xitoy (3520 million tonna)	AQSh (992 million tonna)	Hindiston (588 million tonna)
Neft (kuniga 85-90 million bar)	Saudiya Arabistoni (kuniga 11,5 million bar)	Rossiya (kuniga 10,6 million bar)	AQSh (8,9 million bar/kun)
Gaz (3600 mlrd m3)	AQSh (681 mlrd kubometr)	Rossiya (592 milliard kubometr)	Eron (160 milliard kubometr)

Dunyoning yer, suv, o'rmon va rekreatsion resurslari

1960 yildan keyingi davrda dunyoda oziq-ovqat ishlab chiqarish 2,5 baravar, suv iste'moli 2 baravar, o'rmonlarni kesish 3 barobar oshdi. Bularning barchasi dunyoni yer, suv va o'rmon resurslari bilan ta'minlashga e'tiborni kuchaytirdi.

Bir qator mamlakatlarni ekin maydonlari, o'rmon va suv resurslari bilan ta'minlash, aholi jon boshiga

Mamlakat	Ekin maydonlariga	Mamlakat	O'rmonlarga	Mamlakat	Toza suv ming m ³
Avstraliya	2,4	Gabon	36,0	Демократическая Республика Конго	230
Qozog'iston	1,9	Kanada	15,8	Norvegiya	80
Kanada	1,5	Rossiya	5,5	Kanada	87
Rossiya	0,9	Finlyandiya	5,0	Venesuela	44
Argentina	0,9	Braziliya	2,5	Braziliya	42
AQSH	0,6	AQSH	0,9	Rossiya	32
Hindiston	0,17	Xitoy	0,1	Avstraliya	83
Germaniya	0,1	Hindiston	0,08	Xitoy	2
Xitoy	0,07	Germaniya	0,06	Germaniya	2

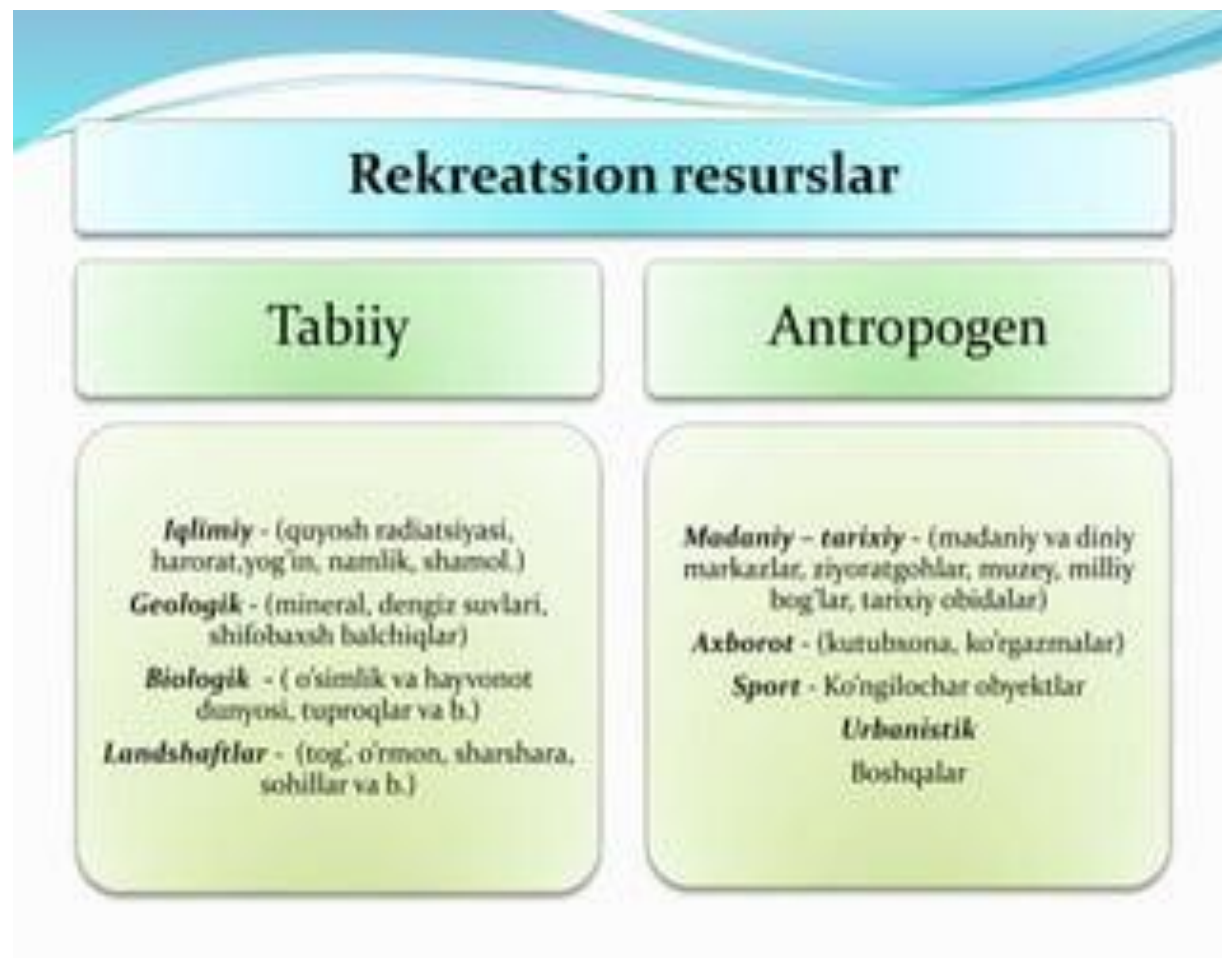
Rekreatsion resurslar

Rekreatsion resurslar deganda turli xil dam olish, turizm va davolash turlarini tashkil etish uchun mo'ljallangan o'ziga xoslik, tarixiy, badiiy va estetik ahamiyatga ega, shifobaxsh va sog'lomlashtirish ahamiyatiga ega bo'lgan tabiiy komponentlar va antropogen obyektlar tushuniladi. Ular tabiiy va antropogen rekreatsion resurslarga bo'linadi. Tabiiy rekreatsion resurslar orasida geologik-geomorfologik, gidrologik, iqlimiy, energetik, biologik va landshaft resurslari ajralib turadi.

Birinchisiga Sharqiy Afrika yoriqlari, Vezuviy vulqoni, Himolay tog'lari, Tibet platosi, Avstraliyaning shimoli-sharqiy qirg'og'idagi Buyuk to'siq rifi, Avstraliya markazidagi Uluru-Kata Tjuta qizil monolitlari, Norvegiya fiordlari, AQShdagi Grand Canyon, Krasnoyarsk o'lkasidagi Pillars qo'riqxonasi.

Gidrologik rekreatsiya resurslariga rekreatsion xususiyatga ega bo'lgan barcha turdagi er usti va er osti suvlari kiradi: Baykal ko'li, Venesueladagi Anxel sharsharasi, Argentina va Braziliyadagi Iguazu, AQSh va Kanadadagi Niagara, Isroil va Iordaniyadagi O'lik dengiz, issiq tog'li ko'llar kaskadi. Turkiyadagi Pamuk-Kale, Pomirdagi Fedchenko va Ayiq muzliklari, Kamchatkadagi geyzerlar vodiylari, Chilidagi, Islandiyadagi, Pomirdagi vaqtincha oqadigan daryolar.

Iqlim rekreatsion resurslarga dunyoning barcha kurortlari (dengiz qirg'og'i, tog', dasht, o'rmon, cho'l, g'or) va hatto ekstremal iqlim va ob-havo xususiyatlariga ega bo'lgan ba'zi joylar (Yerdagi eng sovuq joy, eng shamolli, eng nam, eng issiq) kiradi.

РЕСПУБЛИКАДА МАВЖУД РАНГЛИ МЕТАЛЛАР ХОМАШЁ БАЗАСИНИ 2022-2026 ЙИЛЛАРДА ЎСИШ КЎРСАТКИЧЛАРИ

РАНГЛИ МЕТАЛЛ КОНЛАРИ ВА МАЪДАН НАМОЁНЛАРИНИНГ ЖОЙЛАШИШ СХЕМАСИ

50 0 50 100 150км

Рангли металл хомашё базаси

КЎРСАТКИЧЛАР	ҲОЛАТИ	2026 ЙИЛ КУТИЛАЁТГАН НАТИЖА
Мис		
Конлар сони	5	+2
Захира, млн т	21,4	+1,3
Ресурс, млн т	22,6	+1,8
Полиметаллар		
Конлар сони	4	+1
Қўрғошин		
Захира, минг т	3 755	+220
Ресурс, минг т	236	+280
Рух		
Захира, минг т	4 932	+240
Ресурс, минг т	245	+300

Шартли белгилар:

- Мис
- Қўрғошин ва рух
- Алюминий

2022-2026 ЙИЛЛАРДА РЕСПУБЛИКА ЕР ОСТИ СУВ ЗАХИРАЛАРИНИ КЎПАЙТИРИШ

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ЎЗБЕКИСТОН ҲАМКОШЛИК ВА КАБИЛАГАЛЛИНИ
ҚИСКАТИРИШ ВАЗИРЛИГИ

ЗАХИРА ЎСТИРИЛИШИ

АҲОЛИНИ СУВ БИЛАН ТАЪМИНЛАШ

2022 - 2026 ЙИЛЛАРДА РЕГИОНЛАР КЕСИМИДА ЕР ОСТИ СУВ ЗАХИРАЛАРИНИ КЎПАЙТИРИШ ПАРАМЕТРЛАРИ

т/р	Регионлар	Ер ости сув захираларини кўпайтириш, минг м³/сут					Жами 2022-2026
		2022	2023	2024	2025	2026	
1	Оролбўйи	-	8,7	20	5	5	38,7
2	Ғарбий Ўзбекистон	9,4	45	40	85,4	26	205,8
3	Ташкентолди	115,6	40	73	25	115	368,6
4	Фарғона	-	50	25	60	50	185,0
Жами		125,3	143,7	158	175,4	196	798,1

O'zbekiston resurslari

Ana shunday boy xomashyo bazasining mavjudligi O'zbekistondagi tabiiy konlardan mahsulotlar ishlab chiqarish va eksport qilishda yetakchi o'rinlarni egallash imkonini beradi.

Respublikamiz qa'rida 60 dan ortiq foydali qazilma turlari jamlangan, ammo resurslar turlarining yarmidan kami qazib olinadi.

Hammasi ham ishlab chiqarishda qo'llanilmaydi. Bu hududda yer qa'rining atigi 20 foizi o'rganilgan.

O'rganilgan zahiralari 1 trillion dollarga baholanmoqda. Demak, salohiyat juda katta va taxminan 5,7 trillion dollarni tashkil etadi.

O'zbekiston umumiy oltin zahiralari bo'yicha to'rtinchi, qazib olish bo'yicha esa yettinchi o'rinda turadi.

Mamlakatda har yili oltin konlaridan 80 tonna qimmatbaho metall qazib olinadi. 40 dan ortiq oltin omborlari ochilgan, to'qqiztasi ishlab chiqilmoqda. Zaravshon daryosi havzasida va Qizilqum cho'lida kon ishlari olib boriladi.

Oltin zargarlik sanoatida, shuningdek, oltin zaxirasi sifatida ishlatiladi. Respublika uran zahiralari bo'yicha dunyoda ettinchi o'rinda turadi.

Metall xomashyo shaklida import qilinadi. Ishlab chiqarish Farg'onada jamlangan.

Energiya - yoqilg'i resurslari

Asosiy energiya xom ashyosi gaz hisoblanadi. Uning omborxonalari asosan Gazli va Qarshi shaharlari hududida joylashgan. Tabiiy gaz qazib olish bo'yicha O'zbekiston milliy gaz kompaniyasi "O'zbekneftgaz" mustahkam 11-o'rinni egalladi va yillik hajmi 60-70 milliard kub metrni tashkil etadi. m.

Farg'ona vodiysi va Buxoro, Qashqadaryo, Surxondaryo, Namangan, Andijon viloyatlarida neft zaxiralari mavjud. Eng yirik ombor Ko'kdumaloqda katta hajmdagi neft saqlanadi. Xaritada uning yarmi qo'shni Turkmaniston hududida joylashgani ko'rsatilgan.

Mamlakatlar o'rtasida 1997 yil mart oyida imzolangan Bitim tuzilgan. Bitim shartlariga ko'ra, neft boyligining bir qismi Turkmanistonga Seydi neftni qayta ishlash zavodida tekin yetkazib beriladi. Energetika sohasidagi ishlar Xitoy milliy neft korporatsiyasi (CNPC), Koreya milliy neft korporatsiyasi qo'lida jamlangan. , Gazprom, Lukoyl va O'zbekneftgaz.

Mahsulotni taqsimlash shartnomasi shartlariga ko'ra, O'zbekiston Respublikasi qonunchiligiga muvofiq korxonalariga foydali yoqilg'i resurslarini qazib olish imkoniyati beriladi.

Surxondaryo viloyatida ko'mir qazib olish ikki hududda, Sharg'un va Boysunda jamlangan. O'zbekistonning barcha ko'mirlari mahalliy elektr energetikasi ehtiyojlariga ketadi. Mutaxassislarning fikricha, ko'mir boyligi 1882,8 million tonnani tashkil etadi. Qo'ng'ir ko'mir 1786,5 million tonnani, toshko'mir 46,3 million tonnani tashkil qiladi.

O'zbekistonning rudali foydali qazilmalari

O'zbekistonning rudali foydali qazilmalari

Temir va marganets rudalarining 4 ta konlari ma'lum. Gushsayskoye alyuminiy, kremniy va boshqa foydali jinlar bilan alunit rudalari va boksitlarni o'z ichiga oladi. Zaxiralari 130 million tonnaga baholanmoqda, ular aluminaga qayta ishlanadi.

Qizilqumda volfram rudalarining boy konlari topildi, ular Chirchiqdagi O'zbekiston o'tga chidamli va issiqqa chidamli metallar zavodida qayta ishlanadi. O'zbekistonning tabiiy qat'ida kaliy, tosh va sulfat tuzlari, oltingugurt, fosforitlar, va mineral pigmentlar.

Qurilishda talab qilinadigan tabiiy foydali qazilmalar deyarli har bir mintaqada to'plangan. Qum, shag'al, shag'al, devor toshi, marmar, ohaktosh, keramika, gips topilgan va sanoatda foydalaniladi. 522 kondan qimmatbaho qurilish xomashyosi ishlab chiqariladi. Hududda qimmatbaho toshlar aniqlangan (50 dan ortiq konlar): ametist, firuza, olmos, yashm, marmar oniks.

O'zbekistonning kon-geologiya va tog'-kon-sanoat tarmoqlari izchil rivojlanib bormoqda va xalqaro konsalting kompaniyalari bilan foydali hamkorlik istiqbollari mineral-xom ashyolarni o'zlashtirishda zamonaviy texnologiyalar va ilg'or xorijiy tajribani joriy etish imkonini beradi.

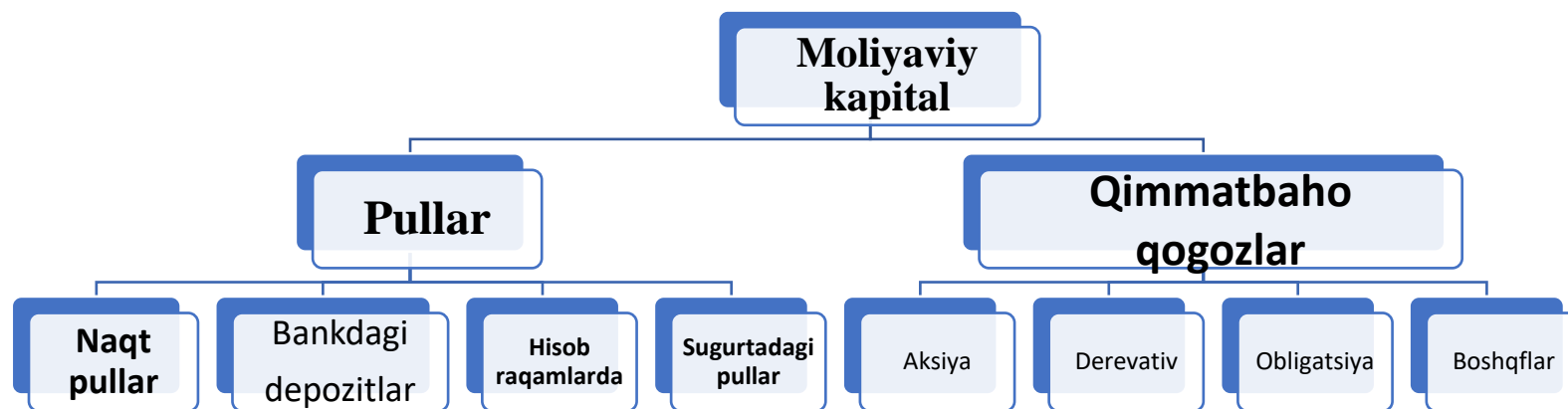
3. Real va moliyaviy kapital

Kapital iqtisodiy resurs sifatida moliyaviy va realga bo'linadi.

Birinchi navbatda moliyaviy kapitalni ko'rib chiqamiz (moliyaviy resurslar, moliyaviy aktivlar), ya'ni, bank aktivlari va muomaladagi qimmatli qog'ozlar bilan ifodalangan kapital (pullar odatda banklarda saqlanadi va shuning uchun bank aktivlari tarkibiga kiradi).

U moliyaviy sektorda to'plangan, ya'ni. turli xil moliyaviy xizmatlar ko'rsatadigan iqtisodiy faoliyat turlarida (bank, sug'urta va boshqalar faoliyati).

Dunyoning moliyaviy kapitali - bu mamlakatlar va xalqaro tashkilotlarning moliyaviy aktivlarining yig'indisidir. Ular asosan moliya bozorida sotiladi.

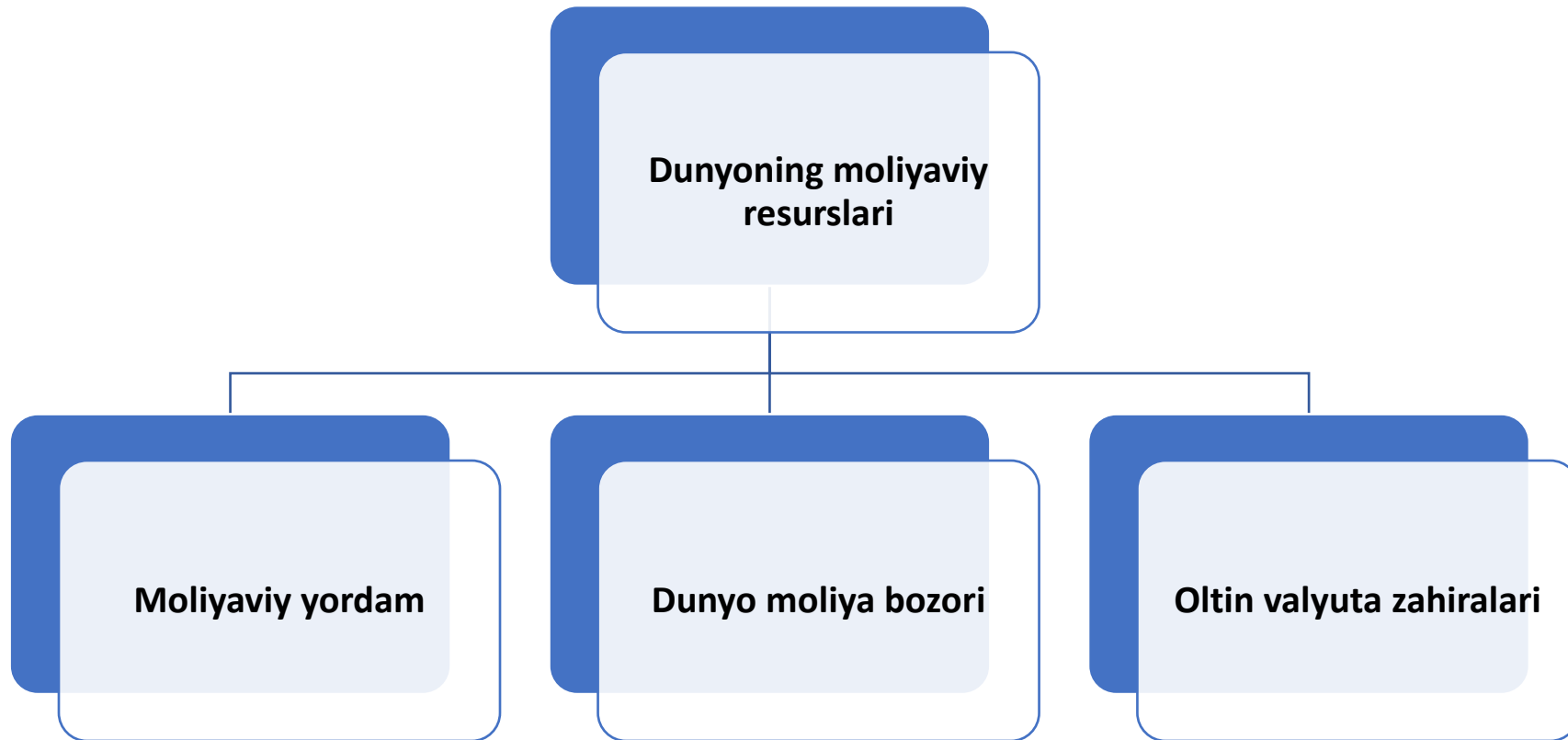

Real kapital moliyaviy kapital hisobiga moliyalashtiriladigan real sektorga qo'yilgan investitsiyalar hisobidan to'ldiriladi va u jamg'armalar, ya'ni milliy daromadning iste'molga sarflanmagan qismidan shakllanadi. Moliyaviy kapitalni real kapitalga aylantirish jarayoni kapital shakllanishi deb ataladi.

Kapitalning xalqaro harakati ko'rinishidagi mamlakatlar o'rtasidagi kapital harakati bilan unga sezilarli tuzatishlar kiritiladi (30-bob), ammo dunyoning deyarli barcha mamlakatlarida milliy jamg'armalar investitsiyalarni moliyalashtirish uchun asos bo'lib qolmoqda (garchi ko'pchilik talabalar xato deb hisoblashadi. bu chet el kapitalining kirib kelishi).

Dunyoning moliyaviy resurslari

Offshore tushunchasi

Yuridik adabiyotlarda yoki rasmiy qonunlarda "offshor" so'zining aniq ta'rifi yo'q. Bu "kulrang" biznesga murojaat qilishning qulay, so'zlashuv usulidir.

Offshore so'zining ingliz tilidan tarjimasi tom ma'noda "offshore". Offshore - bu biznes uchun imtiyozli shart-sharoitlarni ta'minlaydigan hudud.

Bular: soliqlarning deyarli nolga tengligi, shaffof bo'lmagan hisobot, mulkdorlarning shaxsini yashirish huquqi. Keyin offshor davlatda ro'yxatdan o'tgan hisob offshor deb ataladi.

Offshor zonalarning paydo bo'lish tarixi

Offshor atama sifatida birinchi marta AQShda o'tgan asrning 50-yillari oxirida paydo bo'lgan. Bir amerikalik moliya kompaniyasi davlatning umumiy iqtisodiy va soliq nazoratidan qochishga urinib, o'z faoliyatini minimal soliqqa tortiladigan hududga o'tkazdi.

Offshor sxemalarining mohiyati qadimgi davrlarda ma'lum bo'lgan: Afinada import va eksport tovarlariga boj joriy etilgandan so'ng, savdogarlar o'z tovarlarini Afinaga yaqin bo'lgan orollarda sota boshladilar, u erda bunday soliq bo'lmagan.

Rossiyada offshor sxemalar (kapitalni offshor zonalarga o'tkazish) 1991 yildan beri qo'llanila boshlandi. Rossiya Xalq xo'jaligi akademiyasi tomonidan o'tkazilgan tadqiqotlarga ko'ra, 2017 yilda mamlakatimiz offshor kompaniyalarga kapital qo'yish bo'yicha dunyoda 5-o'rinni egalladi.

Nima uchun offshor zonalar yaratilgan va ular kimga kerak?

Kam soliqlar va shaffof bo'lmagan hisobotlarga ega bo'lgan hududlarni ajratish varianti ularni yaratuvchilar uchun ham, ulardan foydalanadiganlar uchun ham foydalidir.

Offshor hududlarni yaratuvchilar uchun imtiyozlar

Viloyat yoki tuman ma'muriyatlari uchun ofshor maqomi xorijiy kapitalni jalb qilish imkonini beradi. Albatta, ular soliqlardan deyarli hech qanday foyda olishmaydi, lekin ular hisobot hujjatlarini ham tekshirmaydilar va operatsiyalarning shaffofligini talab qilmaydilar - bu darajadagi bo'limlar foyda keltirmaydigan narsalarni tekshirishlari shart emas.

Offshorlar va erkin iqtisodiy zonalar hudud yoki mamlakatning hosildorligini oshirish, biznes uchun investorlar topish, tadbirkorlikni rivojlantirishga ko'maklashish maqsadida tashkil etiladi. Barcha imtiyozlar, pirovardida, soliqlar orqali bevosita bo'lmasa ham, davlat g'aznasiga bilvosita foyda keltiradi.

Ma'lum bo'lishicha, ofshor davlat tadbirkorga uning biznesiga aralashmaslikka (qonun doirasida), audit o'tkazmaslikka va nazorat organlarini tekshirishga jalb qilmaslikka va'da beradi va buning evaziga uning kapitali, investitsiyalari va boshqa mablag'larini jalb qilishni talab qiladi. iqtisodiyotni mustahkamlash. Hattoki omonatlarning mavjudligi banklarga yanada progressiv bo'lishga imkon beradi, bu esa pirovardida mikro va makroiqtisodiyotning holatini yana yaxshilaydi.

Tadbirkorlar uchun imtiyozlar

Yangi tashkilotni offshorda ro'yxatdan o'tkazish uchun ko'p hujjatlar kerak emas.

Hisoblarni offshorga ko'chirish orqali tadbirkor ularni o'z mamlakatining nazorat organlaridan ximoyalaydi. Davlat bojini bir marta to'lanadi, tadbirkor ko'p soliq to'lamasdan qanday qilib ko'p daromad olish masalasini hal qiladi.

Muayyan davlatning soliq xizmati ofshor hisob raqamlariga tushumlarni, ularning holatini yoki undagi pul miqdorini tekshirish huquqiga ega emas. Bu shuni anglatadiki, vijdotsiz tadbirkor o'z mamlakatida pul yuvish deb ataladigan narsa bilan shug'ullanishi mumkin va noqonuniy faoliyat haqida hatto ofshor davlat tomonidan javobgarlikka tortilmaydi.

Soliqlarning past darajasi yoki ularning umuman yo'qligi davlatga katta miqdorda to'lamaslik imkoniyatini anglatadi, chunki Evropa mamlakatlarida daromad solig'i MDH mamlakatlariga qaraganda ham yuqori. Masalan, Italiyada biznes daromad solig'i 23 dan 43% gacha, Germaniyada 14 dan 45% gacha, Buyuk Britaniyada 20 dan 45% gacha. Katta bozor ishtirokchilarining katta daromadlari nuqtai nazaridan, miqdorlar astronomikdir.

Biznes egalarini jalb qiladigan yana bir omil - bu bankning o'z depozit hisobvarag'iga ma'lum miqdorni kiritish yoki xizmat uchun ta'sirchan davlat boji to'lash orqali offshor mamlakat fuqarosi bo'lish imkoniyatidir. Odatda, boshqa davlat fuqarosi bo'lish uchun ko'p harakat qilinadi, jumladan. Agar offshor mamlakat fuqaroligi bo'lsa, tadbirkor uni sotib oladi.

Offshor kompaniya va hisoblarni ro'yxatdan o'tkazish har qanday mamlakat fuqarosi uchun **qonuniy harakatdir**.

Biroq, kapitalning mamlakatdan chiqib ketishi davlat uchun yoqimsiz jarayon, chunki:

birinchidan, bu kompaniya tomonidan mamlakat ichida tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirishda g'aznaga soliq investitsiyalarining yo'qligi;

ikkinchidan, nazorat qiluvchi organlar iqtisodiy jinoyatlarni aniqlay olmaydi, demak, jinoyatchilik va davlat iqtisodiyotiga putur yetkazuvchi faoliyat darajasi oshadi.

Shuning uchun hukumatlar fuqarolar tomonidan ofshor kompaniyalardan foydalanishni cheklovchi qonunlar qabul qiladi.

ОФФШОРНЫЕ ЗОНЫ МИРА

OFFSHORE ZONALARNI TA'MINLAYOR DAVLATLAR

Dunyoda 50 dan ortiq ofshor zonalari mavjud. Ularning hududlarida 32 trillion dollarga yaqin xorijiy kompaniyalar aylanmoqda.

Quyida bugungi kunda mashhur ofshor zonalarning ba'zilari keltirilgan:

- Андорра
- Ангилья
- Антигуа и Барбуда
- Аруба
- Багамы
- Барбадос
- Белиз
- Бермуды
- Виргинские Острова (Великобритания)
- Бруней
- Вануату
- Гамбия
- Гернси
- Гибралтар
- Гренада
- Джерси
- Доминика
- Острова Кайман
- Кипр*
- Коста-Рика
- Лихтенштейн
- Маврикий
- Мальта
- Маршалловы Острова
- Монако
- Новая Зеландия
- ОАЭ
- Острова Кука
- Остров Мэн
- Панама
- Сейшельские Острова
- Сингапур
- Тёркс и Кайкос
- Тринидад и Тобаго

KtoNaNovenkogo.ru

*2014-yildan beri Kipr ofshor emas, balki kam soliq to'lanadigan mamlakatdir, lekin u hali ham ko'pincha offshor zona deb ataladi. Rossiya Federatsiyasida bir nechta offshor hududlar (erkin iqtisodiy zonalar) mavjud: Qalmog'iston, Oltoy, Primorsk o'lkasidagi Russkiy oroli va boshqalar.